

Spredte Træk fra Bondens daglige Liv for 60—70 Aar siden.

Af Jørgen Petersen, Daastrup.

Nedenstaaende Træk af Bondens daglige Liv i tidligere Tid har jeg ikke selv (eller saa godt som ikke) oplevet, tung som jeg er, men jeg har opskrevet dem efter gamle Folks Fortælling og ved, at de i alt Fald for alle væsentlige Punkters Vedkommende er i Overensstemmelse med Virkeligheden. Hist og her har jeg citeret et Par Verslinier af Aakjær, thi disse Vers gengiver saa slaaende det, jeg har villet skildre, at de af sig selv er faldet mig i Pennen.

Naar jeg skriver: „for 60—70 Aar siden“, maa det ikke forstaas saaledes, at man har forladt disse Skikke for saa længe siden — saa kunde jeg næppe have meddelt dem efter nulevendes Hukommelse. Nej, Meningen er, at man i hvert Fald den Gang og maaske for endnu længere siden levede saaledes. — Det nye er forøvrigt trængt frem paa nogle Egne tidligt og brat og paa andre langsomt og sent. Jeg har egentlig mine Kilder fra to Egne: Ørsted-Jersie og Eggen Syd for Borup, navnlig Nørre Dalby, og medens man i Mands Minde i Dalby hverken har kendt til at opgive Ævred eller holde Sommergilder, saa har man indtil for ca. 40 Aar siden opgivet Ævred i Jersie og lige saa længe holdt Sommergilder i Ørsted; men omvendt har man i sidstnævnte By ved dette Tidspunkt temmelig brat gjort Ende paa hele Gildevæsenet, medens Vintergilderne holdtes i fuldeste Udstrækning endnu for 30 Aar siden i Dalby. — Med Hør dyrkningens Hensygnen er det vist gaaet mere jævnt overalt. De sidste 10—15 Aar er der næppe nogen, der har dyrket Hør her paa Eggen, men for 25—30 Aar siden var det sikkert almindeligt.

Om Høsten.

Naar Rugen var bleven tjenlig, og det da ikke var en Mandag — thi paa den turde man da ikke begynde Høsten*) — gik der Bud efter Ekstramandskabet, det vil sige de Husmænd eller Haandværkere (i Reglen Vævere eller Tømrere), som havde modtaget Tjenester fra Gaarden i Form af Kørsel af Brænde, Pløjning eller lignende; havde Husmanden faaet et Par Køer bedækket, maatte han gøre en „Tyredag“. Disse „Skyldnere“ gik der Bud efter; det var i Reglen et Par Mand.**) De mødte i Reglen meget tidlig om Morgenen (Kl. 4—5) med deres Mejereder paa Nakken, og saa begyndte de første Forberedelser til Dagens Arbejde, nemlig Leernes Sliben, og saa hørte man en Times Tid denne hyggelige Hysten fra Slibestenen; det er Høstdagens Overture. Vi hører den aldrig mere i dens rette Omgivelser, men vi vil beholde den i vor Erindring; thi det er en hjemlig Lyd; der var noget festligt, stemningsfuldt ved den, og for Bonden var den en Højtidsstund af Rang. Efter Slibningen nydes Davren, sædvanlig Mælkegrød, og Mandskabet begiver sig ud til Rugmarken. Karlene og Husmændene gaar foran i Skjortæærmer, medens de trægt diskuterer Leernes „Bid“, idet Leen stadig benævnes „han“. Pigerne og Drenge, som skal besøge Fratagningen, følger bag efter med Dunken med det hjemmebryggede Øl samt Bøtten, hvori „Halgeméten“ (halvgaaen Middag) er opbevaret; lidt Spøg kan sjælden undgaas i dette ansvarsløse Personales Rækker. Den unge Karl, som første Aar skal ud med Leen, og som ellers ynder en Spøg med Pigerne, følger nu uden at ændse dem med Karlene; han er lidt beklemt; han skal jo i Dag aflægge Vidnesbyrd om sin Modenhed ved at følge Hug med de ældre, og han bør som saadan udskille sig lidt fra de umyndiges Selskab. — Man naar Marken. Forkarlen begynder, og de øvrige følger efter; i Takt gaar det, og nu hører man Leernes Sang,

„og saa segner Sæden ned
over Mejeredets Arm,

isom en Kvinde langsomt synker mod sin Bejlers Barm.“

(Aakjærs „Høstvis“.)

Man hører denne velsignede Melodi, der er saa ægte dansk, og som gør hver Mand saa glad, trods Slidet,

*) Endnu 1910 er det adskillige Steder Skik, at man om Lørdagen mejer et enkelt Skaar for at kunne tage fat for Alvor Mandag og dog ej »begynde« Mandag.

Red. Anm.

**) Paa en større Gaard ofte 5—6 Stykker.

trods Sveddraaberne, som triller dens Udøvere ned ad Panden. Arbejdet er i fuld Gang; de gamle udslidte Husmænd, Af-tægtsmændene humper paa deres Stokke ud til Rugmarkerne; der staar dem Taarer i Øjnene; de kan jo ikke mere være med; men de føler paa Aksene, løfter paa de færdige Neg og dømmes om Rugens Fold og Kvalitet. Denne Rug, Brød-kornet, hvor har disse gamle Mænd dog Ærbødighed for den, den er dem som noget helligt; de harmes, naar nogen træder paa den, og selv lægger de Neget til Jorden med en Omhu, som var det et spædt Barn. Kl. 9—9½ holdes „Hal-gemét“. Leerne stikkes i Rugen, og man lejrer sig paa nogle Neg eller i en Grøft, og saa kommer Bøtten frem; Øldunken, Morten kaldet, gaar rundt, og Madlysten er glubende; det ene Stykke Grovbrød belagt med Lammekød eller hjemmelavet Ost glider ned efter det andet, indtil Bøtten er tom. Saa tages der fat igen, og nu synger Leen, indtil der meldes Middag. Den maa man holde hjemme; løbe hjem eller blot gaa rask sømmer sig ikke, saa skyldes man for at være mere ivrig paa Maden end paa Arbejdet. Naar man kommer hjem, skrider man langsomt over Gaarden ind i Stuen i en bestemt Orden, en Orden, som ikke er udtalt, men som ligger En i Blodet, Karlene først, og man placerer sig ved det nederste Bord; der er nemlig to Borde i Stuen, øverst et pænere, nederst et ringere. Det øverste bruges, naar der er Fremmede; imellem disse Borde staar en Foldebænk, det vil sige en Bænk, hvis Rygstød er til at vende til hvilken Side, man vil, det bliver altsaa nederste Bænk, naar der er Fremmede, men øverste Bænk til Hverdag; paa denne sidder Manden og Konen. Ned langs Væggen paa en Bænk, som naar fra den ene Ende af Stuen til den anden, sidder først Karlene, derefter Husmændene og endelig Drengen, medens „Fruentømmerne“, d. v. s. Pigerne, staar op ved den udvendige Side; det vilde være en meget stor Skam, om de satte sig ned. (Man vilde beskyldes dem for Ladhed, og det var den værste af alle kvindelige Udyder.) Saa begynder Maaltidet: Grød, Fisk, Suppe og lign. Manden giver Tegnet, idet han løfter Skeen, og de øvrige følger efter; lidt Passiar kan tilstedes, navnlig angaaende Arbejdet eller Bynyt, men selvfølgelig maa Drengen og Pigerne ikke snakke med. Efter Maaltidet kan Mandfolkene tage sig en Middagsøvn, men for Drengen og Pigerne eksisterer sliq Luksus ikke. Pigerne har Opvaskning og Malkning, og Drengen har sine Kreaturer at passe, og det er saare møjsommeligt i Sommervarmen. Man har paa Gaarden mangen Gang 3 Udmarker: „Hestehaver“, Moser og lignende, der meget tit ligger i hver sin Ende af Byjorderne, og som oftest staar Køerne paa den

ene, Hestene paa den anden og Faarene paa den tredje, og der maa Drengen trave om. Ensomt er det, og derfor udvikles hans Fantasi ogsaa meget stærkt. Han forstaar Naturens Stemmer, og for Kreaturerne klager han sin Nød; ingen andre vil jo høre paa ham, men desto flittigere taler han med dem og staar i en meget intim Forbindelse med dem. Medens han farter om paa Udmarkerne, har det øvrige Mandskab nydt Kaffe og er taget i Marken paany, og Eftermiddagen gaar nu paa lignende Maade, med et Mellemmaaltid, „Meawden“ (d. e. Middaften) Kl. 4—5. Først ved Solnedgang forstummer Leerne.*) Manden og Konen kommer nu ud i Marken med en Skive Sigtebrød samt med et Krus gammelt Øl til hver, og Mandfolkene faar hver en Snaps.

Efter vore Begreber vilde en Skive Sigtebrød efter 3—4 Timers strængt Arbejde være som en Draabe i Havet, men deres Skiver var af en hel anden Slags; det var store hjemmebakte Brød saa tykke som almindelig 3—4 af vore Stykker, saa naar man havde fortæret saadan en „Klemme“, var man alt andet end fastende, og naar man var livet lidt op ved det gamle Øl, var man godt oplagt til at binde og stille op, til Klokken var 11—12.

Naar nu Sæden var mejet som ovenfor fortalt, begyndte Hjemkørselen. Dette raske og herlige Arbejde, som er Høstens Fest, kan ikke skildres bedre, end Aakjær har gjort det i sit Digt „Rugen køres hjem“:

Giv dem nu Tømmen, de pumrede**) Øg,
 lad dem Galop over Tofterne tage,
 mens som et Kjølspor af sejlene Røg
 Støvet skal ligge tilbage!
 Rugen er tjenlig, og Himlen er ren,
 Boghvededuftten hun driver paa Vinden,
 Pigen blandt Klynger paa buttede Ben
 vandrer med Solhat om Kinden.

Mar kørte altid hjem saa længe om Aftenen, man kunde se og lidt til, idet Drengen, som ellers havde sin Plads som Fratager i Stak eller Lade, maatte ud i Marken, og naar Høstlæssene kørte, maatte han stille sig paa Udkørselen fra Stykket, thi ellers kunde man ikke se at finde den. Naar man saa endelig ved 11—12-Tiden holdt op, saa samledes man i Stuen, hvor man blev beværtet som til Fest: Æbelskiver og Punsch — og her gik det ofte ret lystigt til. Kun Drengen, den Stakkel, han maatte ogsaa her være Stifbarn;

*) Det maa dog bemærkes, at man i Reglen, før man gik hjem til Middag, stillede op, hvad man havde mejet om Formiddagen.

**) Laskfede.

naar nemlig Hestene blev spændt fra Høstvognen, maatte han ride dem i Marken, som oftest paa Udlodden; tit maatte han have et Koppel paa 6, som blev bundet sammen to og to bag efter hinanden. Det var slet ingen rar Ridetur; tit var der en, som slog sig tilbage, saa Tøjret sprængtes, saa maatte han lede den op bag efter, og mangen Gang rev de ham af og løb alle sammen; naar han endelig naaede ud i Marken med dem; kunde han sjældent finde Tøjrekøllen; han havde jo nok faaet at vide, hvor den skulde ligge, men det var jo mørkt, og han havde ikke hentet Hestene om Morgenen; det blev derfor altid sent, inden den lille Fyr slap hjem, men derfor var der ingen Skaansel; han maatte op næste Morgen ved 3 $\frac{1}{2}$ -Tiden og ud til Hovederne.

Ævred opgives.

Naar det sidste Neg i Byen var kommet i Hus, og Høstgildet var holdt, samledes Bymændene til Møde, som fordem i Fællesdriifens Dage, og her tog man Bestemmelse om Dagen, da Ævred skulde opgives. Alle Byens Kreaturer: Heste, Køer, Faar, Gæs osv. blev slupne løse og kunde trække om paa hele Bymarken, men paa Byskallet blev sat Vagt. Her var det dog ikke Drengen, der maatte holde for, men Karlene; det var nemlig en meget ansvarsfuld Post. Strækningen blev delt i lige saa mange Stykker, som Vagtholdet talte Medlemmer. Denne Vagttjeneste gik efter Tur, og den maatte udøves baade Nat og Dag.*) — Det var slet ingen rar Bestilling, især om Natten; to af de vagthavende kunde næppe underholde sig med hinanden; de risikerede nemlig, at „Kontrollen“, en dertil af Bymændene valgt Mand, kom og inspicerede, og det blev straffet haardt ikke at være paa sin Post. Foruden Byskallet havde man ogsaa et Stykke Kløver at vogte. Det var sat af, for at man i Pløjetiden kunde have noget at sætte Plovhestene paa i „Bedetiderne“. At vogte dette var tit saare vanskeligt; thi de Heste, man havde i Brug, blev jo slupne løse om Aftenen, og de havde jo smagt den gode Kløver og søgte gerne der hen igen. Nu skulde man tro, at denne Ævredtid var Tjenestedrengens gyldne Tid, men det var den næppe; thi saa snart det gryede ad Dag,

*) I Ørsted pr. Haudrup var ca. 16 vogtepligtige Steder; imellem dem gik Vogtningen af Byskallet altsaa efter Tur. Ævredtiden varede ca. 10 Uger, og hver Gaardmand sendte i den Tid en Karl en 4—5 Gange, en Uge ad Gangen, hveranden Gang til Dagvogtning og hver anden Gang til Nattevogtning; Strækningen bevogtedes af 4—5 Mand, altsaa Nat og Dag mindst 8 Mand. Jeg kan bemærke, at naar Bymændene skulde samles for at forhandle om deres Sager, brugte Oldermændene endnu for ca. 40 Aar siden Byhornet.

lød Befalingen: „Ud og hent Bæst, Dreng!“ og saa maatte han jo afsted med et Havreneg under Armen. Ofte var det saa taaget, at han knap kunde se ti Skridt for sig, og hvor Hestene var henne, kunde han ikke vide noget bestemt om, — de kunde let være $\frac{1}{2}$ Mil borte. Saa maatte han da trave om, til han ved et Tilfælde fandt dem, og naar man saa husker paa, at det var paa den Tid, da „Ætteroer den buser ind med Vand imel' æ Knold“ (Aakjær), saa kan man godt begribe, at Vor Herres Hjælp behøvedes, hvis han skulde „sto'et u“. Ikke stort bedre gik det for Pigerne, naar de skulde ud at malke. Navnlig i den første Tid voldte det store Vanskeligheder at finde Køerne om Morgen; naar det lakkede hen paa Efteraaret, og det begyndte at blive koldt, kunde man bedre; thi da kunde man næsten være sikker paa at finde Kreaturerne, hvor der var Læ. Saadan maatte da Kreaturerne søge deres Føde paa Bymarken, — jeg havde nær sagt — til Sneen hindrede dem deri, saa var denne „Frihedstid“ forbi, og med Bindslet om Halsen maatte de Vinteren igennem slide det tørre Foder i Stalden.

Hørren.

„Forandring fryder,“ sa' en vis Person, da han tog Glasbukser paa. — At det er i samme Erkendelse, tør jeg ikke paastaa, men sikkert og vist er det, at naar man i „gamle Dage“ holdt af at producere — saa godt som — alt, hvad man selv skulde bruge og udføre Overskudet, saa finder man det i vore Dage formaalstjenligt at udføre alt, hvad man producerer, og indføre alt, hvad man selv skal bruge. At det ikke alene er det rent økonomiske, der er Skyld i denne Omvæltning, ser man deraf, at de gamle endnu har en meget stor Forkærlighed for alt „hjemmelavet“, medens de nærer stærk Mistro til alt indført, fremmed; de tror, det er forfalsket; saaledes er der mange gamle Jordbrugere, som meget nødig bruger Oliekager eller indført Korn; — man ved aldrig, hvad det er lavet af, siger de. Det er alt dette nye, der har fordrevet Hørren fra det danske Landskab; borte er den — den tilhører nu kun Historien, men det gør den ogsaa saa meget mere, som det var den Plante, der stod den gamle Bondes Person allernærmest; den ligesom hørte til hans Husstand. Af alt, hvad han dyrkede paa sin Mark, var Hørmarken Genstand for hans største Opmærksomhed, og tit gik han vistnok ud at fryde sig ved dens frodige Vækst, idet der frem for hans Øje i Fantasien gled opslagne Kister fulde af Hør- og Blaarlærred; thi

det var jo netop hans Sværmeri, hans „Svagthed“, dette Liggendefæ.

Man udsøgte sig altid det reneste Stykke Jord, Gaarden ejede, til at saa Hør i; det var som oftest et Par Skpr. Land. Her blev den da saaet i Foraarstiden, og ved Mid-sommertid stod den i Blomst og lignede nu et dejligt mørkeblaat Tæppe, henslængt midt i Kornageren; men mod Høst faldt Blomsterne af for at give Plads for Frøkapslen, og Straaet blev gulgrønt og sejt; saa var Hørren moden.

Det var i Reglen lige før Sædhøst. Bonden gik ud til Hørmarken med hele sit Hus, og saa begyndte „Rusknin-gen“; man delte Hørmarken i lige saa mange Stykker, som man var Mand, rykkede Hørren op med Rod og lagde den i Neg, som man bandt sammen og stillede op mod hverandre, gerne tre sammen. Saadan stod den, til den anden Sæd var hjemkørt; saa kørte man den hjem og satte den paa Stænget; men saa snart man fik Tid, tog man den frem og „knevlede“ den, d. v. s. man trak den igennem en stor Rive ligesom en Langhalsrevle, hvorved „Knevlet“, det vil sige Frøkapslerne, blev revet af; Hørstilkene blev derefter paany sat paa Stænget til bedre Lejlighed; „Knevlet“ derimod kom paa Loen og blev tærsket for at faa Frøet ud af Kapslerne samt renset og gemt til Saaning eller solgt. Naar den skarpe, tørrende Foraarsvind næste Vaar begyndte at blæse, tog man Hørren frem til fornyet Tortur. Den blev baaret ud paa Toften*), hvor der i Reglen var Græs; her blev den bredt ganske tyndt ud i lange Rækker, for at Sol og Vind rigtig kunde virke paa den; — dette kaldtes at „rødde Hør“**), — og saaledes laa den i 6 Uger, indtil Bladene blev saa haarde og stive, at de næsten kunde knække af, men endnu kunde man dog ikke skille dem fra den sejge og fine Hørstilk. Først efter at Hørren om Efteraaret var bleven „brudt“, lod dette sig gøre. Dette gik saaledes til: Man gravede et Hul i Jorden (ca. 4 Alen langt og 1½—2 Alen bredt og dybt), tændte Ild paa Bunden, lagde en Rist over, hvorpaa man bredte et Lag Hør, som blev taget bort, naar det var tilstrækkelig tørret. Ved Siden af Brydegraven opstilledes „Bryden“ eller Brydemaskinen. Den var lavet at to Skamler, hver med to høje Ben. Disse Skamler var forbundne med hinanden ved tre parallelt løbende Bræd-der, 2½ Alen lange, med et lille Mellemrum mellem hver.

*) Toften er et Stykke indgrøftet Jord, sagtens det, som hver Gaardmand i Fællesdriifens Dage havde fri Raadighed over; det var altid beliggende tæt op ad Gaarden.

**) Hvorfra dette Navn kommer, er ikke godt at sige; Hørren blev lysere af Behandlingen.

Til den ene af Skamlerne var ved en Slags Hængsel forbundet et Apparat, bestaaende af to Brædder, der sad saa langt fra hinanden, at de kunde passe ind i Mellemmrummene, som Bænken nedenunder dannede; oven over den øvre Del var som en Slags Haandtag anbragt en Stang; naar man saa skulde bryde Hør, greb man fat i Stangen, løftede den øverste Del til Vejrs paa Hængslet, stak saa en Lok Hør ind imellem dem begge og slog den derpaa kraftigt ned over Hørren, saa dennes groveste Dele, „Skæverne“, knækkedes og faldt af. Det næste, der nu var at gøre, var at „skætte“ Hørren. Til dette brugte man en „Skættemaskine“. Den var konstrueret som en Langhalmmaskine med den Forskel, at man i Stedet for Pigge havde flade Brædder, der fra Cylinderen vendte Kanten udad. Et Par Mand trak den, og „Skættemanden“ holdt Hørren paa saa længe, til Resten af Skæverne var slaet af. Skættemaskinen er mærkeligt nok en Opfindelse af temmelig ny Dato, højst 60—70 Aar gammel; før man fik den, brugte man et „Skættetræ“ og en „Skættehaand“, og naar en Gaardmand skulde have skættet, blev der sendt Bud til nogle Husmandskoner i Omegnen; saa samledes disse i Mandens Lo og skættede hans Hør, det kaldtes at være til „Skættils“. Arbejdet gik saaledes til: Skættetræet var et lodret staaende Brædt, $1\frac{1}{2}$ Alen højt, der var forsynet med et krumt Haandtag; herunder var en Kant, som man lagde Hørbundterne ind over, saa de hang frit ned til begge Sider; nederst paa Træet var et Hul, som man satte Foden ind i for derved at faa Skættetræet til at staa, som man ønskede; saa holdt man i den ene Ende af Hørren, medens man bearbejdede den anden Ende med Skættehaanden, et tyndt, fladt Brædt med et Haandtag ved den ene Kant; den Kant, man slog paa Hørren med, var hvæsset som en Kniv. Da Skættemaskinen blev opfundet, holdt Gaardmændene ikke mere Skættegilder, men Husmandskonerne samledes endnu længe efter en to—tre Stykker i en Lo og skættede deres egen Smule Hør.

Naar Skætningen var besørget, bestod den brugelige Masse af to Stoffer, nemlig „Hør“ og „Blaar“*); disse blev nu adskilte ved „Hegling“; man trak den gennem en Hegle, hvorved det grovere Stof, Blaaren, blev skilt fra det finere, Hørren, og nu havde Skættemanden sit fornemste Arbejde, at trille det sammen i Totter, som yderligere blev bundet sammen i Bundter og hængt paa Loftet, og saa kunde Kvin-

*) Det bør bemærkes, at ved Skætningen blev der afslaet noget af det groveste Blaar; dette kaldtes »Skættefald«, og man brugte det til at lave Sækkelærred af.

derne om Resten. Saa snart det væsentligste Udearbejde om Efteraaret var forbi, begyndte Kvinderne at spinde Garn af Hør og Blaar, og nu gik Arbejdet sin jævne Gang til langt ud paa Aftenen. I disse Spindestuer gik Passiaren livlig, og hver Bynghed modtoges med Begærlighed og drøftedes grundig; det var ogsaa her, at de drøvelige Viser med de mange Vers hørtc til, — helst om Aftenen, naar Karlene sad i Stuen med Snittearbejde eller Fletning af Kurve eller laa og halvsov paa Bænkene. — Nu kom Skættemandens sirlige Hør- og Blaartotter frem. Hørren blev sat paa „Rokkehovedet“, som havde sin Plads over Tenen, og medens man traadte Rokken, pillede man af Totten og stillede det til Tenen, som spandt det om sig som en fin Traad. Blaaren derimod kunde man ikke spinde fra Rokkehovedet; den var for grov og stumpet til at hænge fast der. Rokkehovedet maatte man tage af, og i dets Sted anbragte man en saakaldt „Skaderede“ eller, som andre kaldte den, en „Blaarhæk“; det var en rund Træbrik med Huller rundt om ved Kanten, hvori man satte lodrette Pinde; paa denne Indretning slog man Blaartotten og pillede ud af den til Tenen. Naar Garnet var færdigt, blev det vundet af Tenen og lavet til Nøgler, som i store Bundter blev hængt paa Loftet, til den kendte „Tur til Væveren“ skulde gaa for sig, — helst naar Skoven stod „med de lyse, dunede Blade“. Fra Væveren kom det i lange Lærredsruller, og næste Vaar fik man travlt med at blege Lærred. I næsten alle Landsbyer findes der den Dag i Dag ved en eller anden Gaard noget, man kalder „Askehaven“, en stor, firkantet, græsgroet Plads, hegnet med mægtige gamle Asketræer*). Det er de gamle Blegepladser. Oprindelig fandtes en saadan ved hver Bondegaard, men de fleste er nu bebyggede. Paa disse Pladser er oplevet mangt et Maaneskinseventyr. Her bredtes Lærredet ud hver Morgen, men toges ind om Aftenen; dette var „Storpigen“s Arbejde, ligesom hun ogsaa i Midt-dagstiden maatte vande det med en Vandkande. Lærredet blev gerne lagt paa Bleg, naar Græsset var ordentlig blevet grønt, lige før Maj, og det laa gerne ca. 6 Uger. Naar de lyse Nætters Tid med det stærke Dugfald var inde, skulde Lærredet helst ligge ude om Natten en Uges Tid, ellers vilde Blegetiden vare alt for længe; men det turde man dog ikke indlade sig paa af Frygt for Tyve*), uden at der blev

*) Jeg har dog et enkelt Sted set Popler.

**) Det betyder dog ikke, at Folk var værre til at stjæle den Gang, men kun at Tøj den Gang regnedes som en Skat lige saa stor som Penge nu.

holdt Vagt over det; altsaa maatte Pigen vaage over det. Dette var hun slet ikke ked af; saadanne Maaneskinsnætter er jo dejlige, og de forskønnedes især ved, at Byens øvrige Ungdom gerne gjorde hende Selskab lige til Midnat, og det gik tit meget lystigt til. — — Naar Lærredet var bleget — det skulde det helst være inden St. Hans Dag —, blev det rullet sammen og lagt i Kister, til Kvinderne ved Viintertid havde Tid til at føre det et Skridt videre mod Bestemmelsen; saa blev det lavet til Lagener eller Krøpstykker, og her udfoldede Kvinderne da deres Dygtighed til Udsyning; thi det var ikke alene Særkene, der skulde broderes paa Ærmer og i Hals, men ogsaa Skjorterne; dette Linned var jo i de Dage Mænds og Kvinders fornemste Pryd.

Gilderne.

„Stort Orkester, bonet Guly“, det er det bestandige Omkvæd i vore Annoncer, naar Ungdommen kaldes til Dans i vore Dage. — Hvilken Modsætning mellem dette og den pyntede Lade eller Storstue med det ujævne Lergulv, hvor Landsbyens egen Spillemand i sine hvide Hoser og de blanke Træsko sad og gned Fiolen. Og Publikum, ja det er ogsaa betydelig forandret, — kunstige engelske Hatte og Ærmer efter sidste Modeblad mod de gamle grønne Vadmelsskorter og Kløkkeliv. Og Fornøjelsen, ogsaa den er forandret; den var absolut større, mere inderlig og sund; da gik Ungdom til Dans „ret som Føllet og Lammet, der hen over Engen sig tumler“.

Ordet Gilde var i vore Købstæders Opvoksningstid Benaelsen paa de Foreninger eller Broderskaber, som disse første Bymænd dannede for at styre deres egne Anliggender. Denne sidste Betydning af Ordet havde det til Dels mistet, idet man paa den Tid, jeg taler om, ikke kaldte noget Gilde, uden at det var en Fest, og saa skulde den endda være fornøjelig; men Betydningen Broderskab havde det stedse beholdt; det typiske ved de Gilder, jeg her vil skildre, var jo netop Broderaanden, og man har da heller ikke givet de Forlystelser, der nu bydes Ungdommen, Navnet Gilder, men Baller. Disse Gilder holdtes af Byens Karle, naar undtages Høstgildet og Mikkelsgildet, som Husbonde helt og holdent bekostede hver for sine Folk, samt det Gilde, som Pigerne aarlig gav som Vederlag for alle dem, de gratis gik med til. Alle Byens Karle dannede nemlig et „Lav“, som havde et bestemt Hus i Byen, hvor de kom sammen og tog deres Bestemmelser, medens de vædede Halsen med Ekstrakt (Punsch); det var deres „Knøp“

eller „Knophus“*). Gilderne holdtes i 2 Afdelinger, der hver havde sit Særpræg, nemlig Sommergilderne og Vintergilderne.

Sommergilderne holdtes hver anden Søndag fra Paaske og til Høst, og alle, som kan huske dem, vidner, at de var de mest morsomme af alle Gilderne. Man mødte efter „Midt-aften“ (d. v. s. efter Eftermiddagens Mellemaaltid), Piger og Karle samt Spillemanden, i den Gaardmands Lo, hvor Gilderne dette Aar skulde holdes; Gaardene skiftedes nemlig til at have Gilderne et Aar ad Gangen. Loerne havde gerne en tilliggende Lade; for Indgangen til den blev der hængt Dækkener samt pyntet lidt med de Blomster, som Aarstiden bød. Her gik nu Dansen til Midnat; Karlene dansede i Lærredsbukser og Skjortæærmer med udsyede Haandlinninger og en fint udsyet Halslinning, der var saa bred, at den kunde slaas ud som en Krave, og saa havde de selvfølgelig deres „fineste Læder“ paa Fødderne; Pigerne havde grønt Vadmelsskørt, temmelig kort; af Sparsommelighedshensyn havde man paa den midterste Del af Skørtets For-side indfældet et Stykke Lærred, den saakaldte „Lærredsforbred“; her behøvede det ikke at være saa fint, da man jo havde et stort tærnet Forklæde paa. Paa Overkroppen havde man et Slags Livstykke, „Klokkeliv“, som var syet sammen med Skørtet; det var godt aabent i Halsen, hvor Særkens store broderede Krave var slaaet ud over, og paa den egentlige Hovedbeklædning, der var hæftet fast ved et Baand, som var bundet under Hagen i en Sløjfe, havde de et fint udsyet Stykke Lærred, der laa som et fladt Tag over den og kaldtes „Korsklæde“; og saa forøvrigt dansede de i de nydeligste Særkeærmer med bred udsyet Linning, der naaede lidt neden for Albuen og blev bredere nedefter; paa Fødderne havde de smaa Sko med Spænde. Dette var den mest almindelige Dragt paa denne Egn; ved Sommergilderne var den maaske næppe saa fuldstændig; her behøvede man nemlig ikke at tage det saa nøje, da man jo ikke som ved de andre Gilder skulde spise i Gaarden og overhovedet kun var i sit eget Selskab. Saadan dansede man da, som Børn leger, saa Sveden haglede, men i fortrinlig Takt efter Musikken; det var i Reglen Turestykker, man dansede, eller saadanne Danse som „Tyrolervals“ eller „Reinlænderpolka“. Til at lindre Tørsten maatte Karlene give en Fjerding Øl; dette gik paa Tur imellem dem; — til Gengæld var Pigerne villige til at give et Par Skilling til Spille-

*) Hvorfor man kaldte sit Samlingsted saadan, kan jeg ikke regne ud.

manden, naar de to Karle, som dette Aar førte Regnskabet, gik rundt med Tallerkenen.

Vintergilderne indledes med „Sessionsgildet“. Det var Sessionsdagen, naar de vordende Krigere kom hjem fra Roskilde. Disse Vintergilder havde en hel anden Form end Sommergilderne. De blev altid holdt i Bondens Storstue, og man mødte ved Aftenstid og begyndte Dansen; ud paa Natten holdtes til alle disse Gilder Maaletid; hele Forsamlingen gik til Bords, og her stod det altid paa Sylte og Rødbeder med Sigtebrød samt det Øl og Brændevin, man vilde drikke; — her er det netop, at Sessionsgildet har sin største Særegenhed, der blev nemlig ikke gjort anden Stads af „Kriegerne“ end den, at de blev drukket under Bordet, en Skik, der til Dels har holdt sig til Dato; man lægger jo sædvanlig sidst de daarlige Skikke af, og man hører da ogsaa gamle Kvinder sige, at det Gilde var der ikke meget ved. — Vi unge, der kun har set de sidste Rester af de gamle Gilder, de afskyelige Fastelavngilder, man ofte holder nutildags, har da ogsaa faaet det Indtryk af Gildevæsenet, at det var nogle rene Sviregilder med Slagsmaal og Usædelighed; det er imidlertid ganske forkert; de gamle vidner, at der den Gang ikke var mere Drikkeri ved Ungdommens Sammenkomster end nu, — ja, Sommergilderne var jo rene „Afholdsgilder“, hvor man slet ikke nød Spirituosa, maaske det var Grunden til, at det var de mest fornøjelige.

Foruden Drikkeriet hørte Kortspillet ogsaa ene Vintergilderne til; der var altid nogle, der hellere spillede Kort end dansede; det var sædvanlig Firkort, hvor man skrev Beterne, det kunde blive meget højt Spil, og man har hørt mange Historier af de gamle om, hvor vidt det kunde gaa. Vintergilderne varede altid til den lyse Morgen; om Vinteren havde man jo ikke saa travlt. Efter Sessionsgildet holdtes „Mortensdagsgilde“^{*)}, men ellers ingen før Julen, 2den Jule- og Nytaarsdag, samt meget ofte Helligtrekongersdag, og endelig kom Fastelavnen med de store Gilder, som varede hele Ugen; disse Gilder stammer jo sikkert fra den katolske Tid, da der forestod en lang Fastetid, hvor ingen Fornøjelser maatte finde Sted, saa har man villet more sig paa Forskud, idet man slog Gækken løs en hel Uge. Der kunde ikke tænkes paa andet i denne Uge end holde Gilde og sove, og det gjaldt baade unge og gamle, hvorfor ogsaa alt Arbejde, som

*) Det er forresten mærkeligt, saadan man i den Tid altid benævnedes Tiden ved dens korte eller lange Afstand fra de gamle Helgendage: »Mikmus« (Mikkelsmesse), »Kyndelmus« og lignende, det kunde synes, som det var en Levning fra den Tid, da man ikke blandt Bønderne havde anden Rede paa Tiden end Helgendagene eller rettere, de katolske Helligdage.

kunde, blev lagt til Side. Festten indlededes med, at Karlene „sang for Æg“ rundt i Byen, somme Steder gik man, men almindeligst var det vist nok, at man red, og altid var man udklædt og maskeret paa mange Maader, nogle som Piger, og i Reglen en som „Kælling“ og en som „Stodder“, ligesom der ogsaa altid fulgte en „Bajads“, som havde Privilegium paa at bære sig ad modsat alle andre Mennesker; forøvrigt er dette jo skildret meget godt i Erik Bøghs kendte Lystspil „Fastelavns-gildet“. I Gaardene, hvor man kom ind, sang man altid en eller anden Vise, hvori man fremførte sine Ønsker, saadan havde man f. Eks. en her paa Egnen, der lyder som følger:

„Vi har os forsamlet og kommer til eder i 'Dag;
vi skulle jer mere, saa godt vi formaa og saa brav;
hvis Husbonden vilde besøge os der,
saa skulde det være os inderlig kær;
ja, Husbond og kære
velkommen I ere
hos os.

Vi beder jer Piger, I ikke forsmaa vil vort Lav;
vi skulle jer mere, saa godt vi formaar og saa brav;
kom, store og smaa, kom alle, som vil,
thi vi skal jer mere med Dans og med Spil;
Musikken skal klinge,
vi alle skal svinge,
Hurra!“

Efter denne Indbydelse og Anmodning fik Karlene da Æg i Kurven, stundom ogsaa Penge, og saa gik de videre til næste Gaard. Ved Bortgangen sang de et Vers paa en anden Melodi og i en anden Form:

„Til Eder alle Farvel vi sige,
Tak for hvert Æg, vi i Kurven fik;
lad vores Kønge det ej fortryde,
thi det er kun efter gammel Skik.“

Om Aftenen, det var Fastelavns Mandag, samledes de der, hvor Gildet skulde være, og ordnede det fornødne til næste Dag, da det egentlige Gilde skulde begynde, medens de nød lidt Drikkevarer og spillede lidt Kort, noget, som jo var, og til Dels endnu er, specielt for Mandfolk. Næste Dag mødte Karlene efter Frokost og underholdt sig paa forskellig Maade, til man ved Middagstid samledes om den

traditionelle Æggesøbe, som blev tillavet i saa store Masser, at der var nok at tage af alle Gildedagene, men efter Middag kom Pigerne; Husbonderne kom tit kørende for dem og blev saa og deltog i Gildet efter Indbydelsen, og saa begyndte Dansen, som fortsattes næsten uafbrudt til næste Morgen; midt paa Eftermiddagen blev der drukket Kaffe med Boller, og ud paa Aftenen spiste man; senere blev et lille Bord med en fyldt Punschebolle stillet ind midt paa Gulvet i Stuen, og her kunde man nu slukke sin Tørst; Pigerne nød dog sjældent denne stærke Drik, men blev trakteret med Æggesøbe. Ved 12—1-Tiden kørte gerne Husbonderne hjem, men Pigerne blev til om Morgen; de havde da gerne en mindre behagelig Hjemtur; de maatte tit i forrygende Vejr vade igennem store Snedriver, og var det Frostvejr, frøs Klæderne ofte ganske stive om dem. For dem, som straks kunde krybe i Seng, var det lutter Leg, men der var altid nogle, som maatte arbejde, lige til de om Eftermiddagen atter skulde af Sted. Det var ikke alle Karlene, der maatte dele disse Strabadser, thi der var altid nogle, der ikke gik hjem, men blev paa Gaarden, til 2den Dags Gildet begyndte, og naar der var Slagsmaal, saa var det i Reglen saadan en Formiddag, naar Karlene til Frokost havde drukket lovlig meget. Efter Middag kom imidlertid Pigerne paany, og nu gik Dansen som den foregaaende Dag; de Husbønder, som ikke havde været med den første Dag, kom gerne kørende for Pigerne anden Dag. Naar Dansen Torsdag Morgen holdt op, var de unges egentlige Fastelavnsgilde forbi; tilbage var ikke andet, end at Karlene skulde opgøre Regnskabet den efterfølgende Søndag, før Gildehuset endnu var gjort i Stand. Paa denne Aften var det Skik, at ogsaa Pigerne skulde give Møde, for at man kunde tage den sidste Svingom; dette fik man vist altid sørget godt nok for; mere kneb det med Regnskabet, det maatte ikke sjælden udsættes til næste Dag. Torsdag eller Fredag begyndte Gaardmændene med deres Hustruer deres Gilde, der ligeledes holdtes i to Dage, men nogenlunde under samme Former. Fra gammel Tid var det vistnok Skik, at baade Husmænd og Gaardmænd holdt deres Gilde sammen, men tilsidst var det i hvert Fald saadan, at Husmændene holdt deres for sig hos en Husmand, medens Gaardmændene holdt deres i en Gaard.

Med alle disse Gilder havde Karlene jo sørget for, at Pigerne havde moret sig godt og billigt i Vinterens Løb, og nu følte da Pigerne, at de burde gengælde det, og saa foranstaltede de det saakaldte „Pigegilde“; det var i Reglen

en fjorten Dage eller tre Uger efter Fastelavn, altid en Søndag, at dette holdtes, og nu maatte Pigerne sørge for hele Arrangementet samt betale Udgifterne til Drikkevarer og lignende, medens nu Karlene i Stedet for Pigerne gav lidt til Spillemanden. Endelig sluttede Vintergilderne med et Gilde anden Paaskedag; dog holdtes der vistnok visse Steder et imellem disse to sidste.

De her omtalte Gilder holdtes, som meddelt, af de unge og for deres Regning — da i nogen Maade — og var vel at opfatte som Løn for ydet Arbejde, hvorvel noget indirekte; men at man i de Dage langt mere end nu havde den Opfattelse, at Fest og Arbejde skulde følges ad, og at Husbonden havde at sørge for, at de fik saadant, lige saa vel som at de fik Mad, det ser man bedst af de Gilder, som Husbonden gav for sine Folk som direkte Løn for Arbejdet, nemlig Høstgildet og Mikkelsgildet. Høstgildet holdtes Dagen efter, at man fik indhøstet, eller samme Dag, hvis man kunde blive færdig før Middag; det gjaldt om at komme først, ikke alene for Ærens Skyld, men ogsaa for at faa fat i Spillemanden; der var jo sjælden mere end en i hver By, og han skulde spille i alle Gaardene. Blev man færdig før Middag, og Spillemanden kunde komme, saa blev Husmændene sendt hjem at klæde sig om samt hente Kone og Børn og kom saa tilbage for at spise til Middag; imedens havde Folkene paa Gaarden, vel især Kvinderne, haft meget travlt med at pynte Loen, hvori der skulde danses; for den Side, som vendte mod Laden, blev der slaet Dækkener, og rundt om paa alle Sider blev der pyntet med Bonderoser og Georginer samt forskellige Markblomster og Aks af alle Kornsorterne. Efter Middagen gik Karle og Husmænd ind at sove til Middag, medens Konerne gik omkring og passiarede. Konen i Huset viste dem gerne, hvad man havde i Klædekisterne, eller man gik og besaa Haven. Ved 2-Tiden kom man i Reglen ind at faa Kaffe med Kage til, og nu var det vistnok, som der staar i Visen, at „alle vore Piger staar ventende i Flok“; thi efter Kaffetid begyndte Dansen. Saa vidt man kan skønne, har disse Høstgilder været meget fornøjelige; man teede sig saa frit og utvungent og lagde an paa ret at more sig af Hjertens Lyst, unge og gamle imellem hinanden, ja selv Husbond og Madmoder maatte være med; men forøvrigt var de jo Værter og maatte sørge for, at man intet manglede. Henimod Aften spiste man Middagen, og senere blev der serveret Punsch i „Dancesalen“.

Mikkelsgildet holdtes altid Mikkelsdag, den 29. Sep-

tember, altsaa samtidig i alle Gaardene; her vil man da kunne forstaa, at Byens Spillemand umulig kunde være til Stede, men man forstod at hjælpe sig paa anden Maade i de Dage; der var jo altid en eller anden Karl, som kunde spille Harmonika, ogsaa ofte Violin, og til hans Musik dansede man saa; thi, som en gammel Mand udtrykte sig, det var lige meget, hvad det var, naar det blot lignede Musik. Forresten holdt man Mikkelsgilde i to Dage. Husmændene med Familie mødte hver Dag henimod Kl. 11, og allerede før den Tid havde Konen skaaret Mad, som var sat ind i Stuen. Efterhaanden som Gæsterne ankom, blev de budt til Bords, hvor de vistnok lod Gaardkonens gode Smørrebød saa vel som Øl og Brændevin vederfares Retfærdighed; forøvrigt forløb Gildet, som jeg før skildrede Høstgildet.

Det siger sig selv, at saadanne Gilder i høj Grad styrkede det gode Forhold mellem Husbond og Tyende; man følte sig som een Familie, og enhver af Gaardens Folk arbejdede med Lyst, til Ejerens Tarv. Husbonden førte et faderligt Regimente; han følte sig forpligtet til at forsørge dem, han havde taget i sin Sold; man ser det klart af den gamle Husmand; den Løn, man den Gang bød disse Arbejdere, ved jo enhver, at ingen Familie kunde leve for, og dog er det sikkert og vist, at Fattigdom og Usselhed blandt Landarbejdere ikke var nær saa hyppig som nu; det var de mange Flæskestumper, de store Sigtekager, Ulden, den søde Mælk, Kornet til at fede Gris med eller bage Brød af, som Bonden gav sine Arbejdsfolk, der forhindrede dette.

Der gaar en Talemaade blandt Folk: „Skal der være Gilde, saa skal der være Gilde“. Den Talemaade holdt man sig saare efterrettelig i den Tid, her er skildret; thi den Gang arbejdede man meget og holdt meget Gilde; nu, tror jeg, arbejder man for lidt og holder for lidt Gilde. Den Gang arbejdede man strengt — Nat og Dag — og kendte hverken Fyraften eller 8 Timers Dag; men med visse Mellemlunde standsede man et Par Dage eller tre, lagde det hele paa Hylden og — morede sig. Vi lægger aldrig helt vort til Side; hvileløs og rastløs er vor Tid — til Arbejde, fra Arbejde — uafsluttelig; derfor bliver Folk opslidte; Glæden bliver mindre, og Kravet til det, vi skal glæde os over, bliver stedse større og større — uden at vi naar det.

Den gamle Husmand, som har fortalt mig alt dette om Gilderne, slutter nogenlunde saaledes: „Nej, den Gang, da kunde Ungdommen more sig — for det kan den ikke nu —; men saa begyndte det at tage af; de vilde ikke have os

mere; de fik det altfor fint i deres Stuer. Det var, da de, som vi havde gaaet til Gilde sammen med, fik Gaardene; og var der nogle i Byen, som vilde have os, saa kunde de ikke nære sig for de andre, og deres egne Børn begyndte jo saa at tage til Bal i Roskilde, og der begyndte jo ogsaa at blive Bal paa Kroen; der gik vi jo med, men vi morede os ikke; der var saa mange, vi ikke kendte, og dem kunde vi ikke lide at danse med, og saa var det ogsaa saadan, at Gaardmandsbørnene dansede oppe i den øverste Ende af Salen, medens vi andre kunde danse nede ved Døren.“
